STAY – filosofiske motargumenter

Anmeldelse ved Kim Larsen

I boken **STAY. A history of suicide and the philosophies against it** tar Jennifer Hecht for seg selvmordets historie og hvordan filosofien har forholdt seg til selvmord gjennom historien. Filosofien har stort sett vært generelt skeptisk innstilt til selvmord, men har unntaksvis akseptert selvmord i mer spesifikke situasjoner og kontekster. Dette vil kanskje komme overraskende på mange, som primært assosierer argumenter mot selvmord med religionen. Så enkelt er det nok ikke. Filosofien argumenterte ofte mot kirkens syn på selvmord som absolutt galt uten selv å forsvare det, men argumentet kunne bli oppfattet som et forsvar for selvmord – noe forfatteren viser ikke er tilfelle. Denne konstellasjonen er tydelig allerede i antikkens Hellas hvor forfatteren starter sin gjennomgang. Der var det slik at filosofene generelt var skeptiske til selvmord, men holdt muligheten åpen for at det kunne være en både forsvarlig og rasjonell handling under visse betingelser, for eksempel hvis livet gikk vedvarende "i minus" som følge av alderdomssvekkelse eller kronisk sykdom. Livets påkjenninger burde tåles og gjennomleves, men en vedvarende mankotilstand kunne løses ved selvmord. En slik kontekstualiserende og situasjonsspesifikk aksept mot en generell bakgrunn av motforestillinger mot selvmord var vanlig. Stoikere som Seneca (4–65 f.Kr.), Epiktet (55–135 f.Kr.) og Marcus Aurelius (121–180 f.Kr.) argumenterte alle for varianter av et slikt syn. Noen selvmord kunne også til og med bli beundret ut fra den konteksten de skjedde i. De mest kjente eksemplene er Cato den yngre (95–46 f. Kr.) som utførte selvmord i protest mot Caesars styre og maktmisbruk, samt Lucretia (? – 508 f. Kr.) som utførte selvmord etter å ha blitt voldtatt. Begge disse selvmordene er gått inn i historien som "heroiske" selvmord.

Med kristendommens inntog og dominans endrer dette synet seg drastisk. Innen tidlig kristendom var selvmord vanlig, og ikke sjelden ble det positivt betraktet som et martyrium og en "snarvei" til himmelen.

Ingen av de selvmordene som forekommer i Bibelen fordømmes, men omtales på en nøytral og «matter of fact» måte. I en religion som kristendommen som devaluerer jordelivet («jammerdalen») og glorifiserer det hinsidige («himmelriket/paradiset») vil det jo være ganske logisk å utføre selvmord. Dette synet medførte da også rene epidemier av selvmord blant tidlige kristne som aktivt søkte martyrdøden. Kirkefaderen Augustin (354–430) så klart det dysfunksjonelle i dette og foretok en av historiens mest omfattende definitoriske snuoperasjoner. Han redefinerte selvmord som et spesialtilfelle av det femte bud («Du skal ikke slå i hjel»), og som den verste av alle synder. Livet er en gave fra Gud, og det er intet menneske gitt å tukle med det. Selvmord var galt uavhengig av situasjon og kontekst, ifølge Augustin. Selvmord var til og med verre enn mord, fordi en ved selvmord fratok seg selv muligheten til å angre og be Gud om tilgivelse. Dette absolutistiske synet ble stående uten motforestillinger da keiser Justinian stengte alle filosofiske skoler som han mente stod i motsetning til kristendommen i 529. Senere bekreftet Thomas Aquinas (1224–1271) teologisk Augustins syn, og innfører i tillegg sekulære argumenter mot selvmord i samsvar med Platon (427/28–348/47 f. Kr.) og Aristoteles (384–322 f. Kr.) slik som at selvmord er unaturlig og at det er et svik mot samfunnet og mot våre medmennesker. Selvmord var nå ansett som et absolutt onde, omfattet av både religiøse og sekulære tabuer. Dette synet medførte også makabre straffereaksjoner fra samfunnets side, for eksempel mishandling av liket til personer som hadde utført selvmord, begravelse utenfor kirkegården, inndragelse av formuen slik at pårørende ofte ble dømt til et liv i fattigdom, etc. I over tusen år var selvmord således sett på som et absolutt tabu og samfunnets praksis overfor det innrettet deretter.

Hecht skisserer videre hvordan det på 1500-tallet og fremover oppstod spede forsøk på å åpne opp diskursen om selvmord igjen innen flere genre.

Jennifer Michael Hecht:

STAY. A history of suicide and the philosophies against it.

London: Yale University Press. 2013.

264 sider.

SBN. 978-0-300-18608-6.

Essayisten Michel de Montaigne (1533–1592), encyclopedisten og satirikeren Voltaire (1694–1778), og filosofen og forfatteren Dennis Diderot (1713–1784) var viktige i så henseende. Enda viktigere var imidlertid at det også utkom filosofiske tekster som eksplisitt argumenterte kraftfullt mot kirkens syn på selvmord. John Donnes (1572–1631) verk *Biathanatos* (1644–1647) og David Humes (1711–1776) *On suicide* (1783) består begge av nyanseerte imøtegåelser av religionens absolutistiske syn på selvmord og den praksis den gav rom for, men er ikke nødvendigvis noe generelt forsvar for selvmord, noe som er en svært viktig distinksjon. Begge verkene ble utgitt posthumt, noe som kan indikere at forfatterne har hatt moralske kvaler i forhold til å publisere dem.

Forfatteren oppsummerer deretter resultatet av denne utviklingen hvor man historisk får en situasjon hvor religiøse argumenter er absolutistiske mot

selvmord, mens filosofisk-sekulære argumenter utfordrer dette synet. Denne konstellasjonen har lett for å medføre at de filosofisk-sekulære argumentene blir betraktet som et forsvar for selvmordet. Som følge av dette har filosofisk-sekulære tankesystemer som argumenterer mot selvmord blitt underkommunisert. Dette er en historiens ironi så lenge også filosofien fortsatte å være generelt skeptisk til selvmord og kun forsvarte det under et snevert sett av betingelser. Det de filosofisk-sekulære systemene hadde til felles var en front mot kirkens absolutisme og den inhumane praksis som ofte var en følge av den, mens de generelt fortsatte å være skeptiske til selvmord. Dette gjelder klassiske filosofer som Thomas Hobbes (1588–1679) og Immanuel Kant (1724–1804), så vel som moderne filosofer som Ludwig Wittgenstein (1889–1851) og Albert Camus (1913–1960). Sistnevnte er ofte sitert på at spørsmålet om livet er verdt å leve utgjør filosofiens kjerne-spørsmål, men det var like fullt et spørsmål Camus selv besvarte med et ja.

Hecht understreker at det ikke finnes noe sekulært konsensusargument mot selvmord på samme måte som den post-Augustinske kristendommens absolutistiske fordømmelse. Dette er imidlertid også noe av grunnen til at den foreliggende boken blir så intenst interessant; for det første er de filosofiske motargumentene langt mindre kjent enn de religiøse, og de har også en langt større intern variasjon og nyanserikdom. De filosofiske motargumentene baserer seg på individets relasjon til samfunnet og til andre mennesker i ulike varianter, noe som også var Platons og Aristoteles' grunntemaer. Argumentet om hensynet til samfunnet og andre mennesker påpeker at et selvmord kan skape store lidelser hos andre, og at det også kan være med på å skape flere selvmord. Mer positivt vinklet sier dette argumentet at en person som avstår fra selvmord på tross av markant lidelse og smerte vil fremstå som et heroisk

eksempel som kan være med å hindre selvmord hos andre bare ved å være til.

Et annet viktig argument er hensynet til ens eget "fremtidige selv". Dette argumentet går ut på at en med selvmordet fratar seg selv muligheten for fremtidig lykke. Få betingelser i livet er så håpløse at *ingenting* kan gjøres, enten det gjelder individets eksterne livssituasjon eller intrapsyriske lidelsestrykk. Immanuel Kant la for eksempel avgjørende vekt på dette argumentet. Boken inneholder noen frapperende eksempler hvor personer har vært svært nær selvmordet, bare for å oppleve i siste øyeblikk at "lykken snur", og at de senere var i stand til å leve et langt og produktivt liv med stor lykke for egen del samt også å bidra til lykke for andre. Josephus (37–100) som er omtalt på side 175 er et eksempel på nettopp dette.

De religiøse argumentene mot selvmord var både mer absolutistiske og skremmende, forutsatt at en trodde på dem, enn de filosofiske som er mer relativiserende og "myke". I vårt postmodernistiske og sekulariserte samfunn har imidlertid de religiøse argumentene uansett mistet noe av sin virkning. Det vil derfor etter min mening være svært viktig å rette opp den tidligere nevnte skjevheten som knyttet alle filosofisk-sekulære argumenter til et forsvar for selvmord: "... in our culture it is widely believed that secular philosophy is without exception open to suicide, and that the more decidedly nonreligious a philosophy is, the more decidedly affirming it is of suicide. We have seen where that idea came from, and we have seen that it is not true. A few secular thinkers have argued that we all have a right to suicide, but suicide was roundly rejected by Plato, by Aristotle, by Kant, by Schopenhauer, by Wittgenstein, and by Camus. We have seen that throughout history various authors and institutions have taken steps to influence people away from suicide. Our own era needs such influences as well" (s. 232–233).

STAY. A history of suicide and the philosophies against it er en utmerket bok, noe av det beste jeg har lest på lenge. Forfatteren evner å presentere en komplisert og omfattende idéhistorie (og historie) på en medrivende og relevant måte, og evner også å komprimere denne historien til kun 264 sider uten at proporsjonene går tapt. Hun krydrer fremstillingen med megetsigende anekdoter og formidler overbevisende viktigheten av å være opp-tatt av spørsmålet om selvmord ut fra et filosofisk-sekulært ståsted. Ideer har konsekvenser i den virkelige verden, og slik sett er idéhistorie og filosofi langt mindre "verdensfjernt" enn folk tror. Forfatteren berører her en relativt lite eksponert del av filosofien, som like fullt har store praktiske konsekvenser. Boken kan uforbeholdent anbefales. Jeg kan helhjertet slutte meg til forfatterens begrunnelse for å skrive boken: "We need to actively reject suicide, and get this into our collective minds by reading it, speaking it, and hearing it, both one-on-one and in large communal settings If we try to suppress the whole subject, if we quarantine suicide from our consciousness and from public conversation, we run the risk of suddenly confronting it, alone and unarmed, when we are most vulnerable. It is much better to remember that this is part of the human experience and to avail ourselves of the conceptual barriers to suicide that we have been provided through history" (s. 233–234).

Kim Larsen er psykologspesialist ved Sykehuset Østfold og RVTS/Ø og arbeider også ved NSSF. Han er spesialist i klinisk samfunnspsykologi og arbeids- og organisasjonspsykologi. Faglige spesialinteresser er: sosialpsykologi, Freud-biografi og psykoanalysens historie, psykiatri-historie og suicidologi.